

Ольга ХАРЧИШИН

ВЕЧОРНИЧНІ ПІСНІ-ПАРОВАНКИ УКРАЇНЦІВ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ: ЛОКАЛЬНЕ, РЕГІОНАЛЬНЕ, ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНЕ

На основі власних експедиційних записів фольклору з північних районів Молдови висвітлено обрядову семантику, функції та поетику пісень-парованок в контексті маловідомого вечорничного обряду парування. Простежено локально-регіональну специфіку цих пісень і їх зв'язки із загальнонаціональною фольклорною системою українців.

Ключові слова: пісня-парованка, вечорниці, українці півночі Молдови, традиція, обряд, поетика.

Північ Молдови належить до споконвічних слов'янських земель Дністровсько-Прутського міжріччя — унікального терену, визнаного дослідниками «заповідником фольклору». Під час експедиційних обстежень українських сіл північних районів Молдови 2005—2009 рр. автор цієї статті разом із колегою Надією Пастух зафіксували багатий і цінний матеріал українського фольклору. Цей матеріал ліг в основу кількох наших статей [28; 29; 38] та ін. і підготованого до друку збірника «Фольклор українців Молдови. Т. 1. Пісні та речитативи»¹.

Фольклорна традиція українців Молдови є добре збереженою у різних часових проявах — від архаїчних до новітніх пластів творчості. У цій традиції простежується передусім єдність із загальноукраїнським «ядром», водночас спостерігається й локально-регіональна специфіка, великою мірою зумовлена межуванням з іншим народом. У ХХ—ХХІ ст. в українців Молдови побутують майже всі складові української жанрової системи фольклору — календарного циклу: колядки і щедрівки, коляди, маланкові пісні та маланкова драма, віншування, веснянки і гаївки, купальські пісні; родинного циклу: хрестинні, весільні, голосіння та похоронні пісні; балади, родинно-побутові й жартівливі пісні у дуже повному як для ХХІ ст. тематичному спектрі, пісні літературного походження, соціально-побутові пісні: козацькі, чумацькі, бурлацькі та наймитські, рекрутські, солдатські та воєнні; розмаїтий дитячий фольклор; замовляння й народні молитви; казки, легенди, перекази, різного роду наративи; малі фольклорні жанри.

Окрім цих канонічних жанрів, в українців Молдови побутують і свої локально-регіональні утворення. Наприклад, добре відомі у фольклористиці *новорічні гейкання*. Їх тексти та описи побутування подавали майже всі дослідники буковинської та бессарабської традицій, починаючи від Г. Купчанка, Г. Завойчинського та П. Нестеровського [20; 17; 26]. Очевидно, цей звичай у минулому був дуже стійким, добре підживлювався сусідньою молдовською культурою, мав масове поширення у двох народів, а тому зберігся до сьогодні. Зовсім інша, дуже неясна, історична доля *вечорничних пісень* парувального змісту, які нам вдалося зафіксувати від українців Молдови і які тут становлять окрему жанрову групу супровідного репертуару до

¹ Цей збірник виконувався як планова робота в Інституті народознавства НАН України.

звичаю *парування* — т. зв. *парованки*. Відсутність згадок у працях ХІХ—ХХ ст., «острівне» побутування цього звичаю, нечіткість спогадів учасників вечорниць чи їхніх нащадків — усе це спонукає нас розглядати пісні-парованки радше як вже зникле явище локального характеру. Отож, у запропонованій статті ставимо за мету висвітлити цей маловідомий фольклорний артефакт та спробувати знайти його місце у системі обрядових чинностей та поетики українців.

Традиції вечорниць у буковинсько-бессарабському регіоні: збереження пізніх форм первісного фольклорного мислення

Зимова пора, особливо передріздвяний піст, в українців, як і в багатьох народів Європи, традиційно була часом молодіжних зібрань, зокрема вечорниць. Ці зібрання сприялигуртуванню молоді в дівочу й парубочу громади для дошлюбного спілкування. Дівчата на вечорницях пряли, вишивали, виконували іншу ручну роботу, а з приходом парубків розпочиналися співи, ігри, веселощі, гостина. Близькі аналогії до українських вечорниць — «*șezătoare*» (сходина) — спостерігаємо й у східнороманського населення — молдован і румунів.

І в українців, і в молдован у їх порубіжжі (Буковина, Бессарабія) були й подекуди дотепер масово поширені Андріївські вечорниці, під час яких дівчата ворожили на шлюб. Андріївські ворожіння відомі й іншим народам Європи — румунам, угорцям, австрійцям, німцям, полякам. Ворожіння у ніч на св. Андрія, що побутували на півночі Молдови у ХХ ст., мають давню основу матримоніального змісту, спільну передусім для загальноукраїнського простору, зокрема є дуже близькими до аналогів середини ХІХ ст. із Поділля та з Карпатського регіону. Водночас добре збережені традиції андріївських ворожінь, які ми фіксуємо на півночі Молдови, покривають весь буковинсько-бессарабський ареал та є спільними у своїй основі й дуже близькими у формах вияву в місцевих українців та молдован.

Андріївські ворожіння достатньо подрібно описали І. Чеховський, А. Мойсей на прикладі молдовського села Тарасівці Новоселицького ра-

йону Чернівецької області та інших молдовських і українських сіл Верхнього Попруття (суміжних до Молдови районів Буковини) [40, с. 22—26]. Дослідники виділили всього шість складових у цих ворожіннях: з випіканням калачиків; із ворожінням по кілках плоту; з киданням постола; з ворожінням за поведінкою свині; ворожінням по люстерку; вгадування долі за витягненими навмання з-під миски речами. Усі ці шість обрядодій побутують і в українців Молдови, при цьому вони займають передні позиції за частотністю фіксацій у спогадах інформантів. Крім цих обрядодій, спільних для українців і молдован, в українських селах Молдови спорадично фіксуємо ворожіння за підслуховуванням: «*На Андрія дівчата стукали в вікно: «Тете, тете, де ваші ключі?»*. — *Слухали, що скажуть. Як хороший чоловік, то каже: «На полиці, в пшениці, щоб були всі хороші молодіці!»*. *А як нехароший чоловік, то каже: «На полиці, в вівсі, щоб посивіли всі!»* (Марамонівка) [5, арк. 86]. Зафіксованими в українців Молдови є також спогади про парубочу гру з «калітою», широко відому колись на Поділлі [35, с. 357—362], уже у спрощених формах — зведених до підстрибування парубків чи дівчат та їх намагання надкусити рухомо підвішеного коржа.

Для сильнішого ритуально-магічного впливу у ворожіннях застосовували відповідні замовляльні формули, а також і предмети, наділені магічною енергією. Наприклад, при ворожінні на кілках плота лічили до дев'яти в такий магічний спосіб заперечення: «*Не оден, не два, ни три, ни штири...*» та на дев'ятий кілок «*в'язали краскою васильок, що то вже молодий такий має бути — чи кривий, рівний, чи малий*» (Марамонівка) [5, арк. 89]. Магічну силу випромінюють число «дев'ять», червона нитка «краска» та чудодійна рослина «васильок» (базилік).

На півночі Молдови, як і в суміжній Буковині, ще досі серед старшого покоління стійко зберігається віра в магію ворожінь, що розцінюємо як одну з пізніх форм первісного фольклорного мислення. Свої спогади про андріївські ворожіння жінки часто підкріплюють ствердженнями правдивості виворожених пророцтв. Наприклад: «*Та й правда це була... Гай, йдем — Манька, Вірунька, йдем щитати колики. Манька покойна віщитала здоро-*

вий, рівний! Петька не був здоровий, рівний? А я щитаю — а мій малий. Я пішла за малого. А Ронька ади Грицьва — високий, грубесій, горбатий. Та що Гриць ни горбатий? Та так і є» (Марамонівка) [5, арк. 105].

У середовищі досить стійкої консервації пізніх форм первісного мислення з вірою у шлюбну магію цілком вмотивованим видається збереження обряду вечорничних парувань та супровідних пісень-парованок. Їх можна розглядати як форми створення сприятливих умов для вибору шлюбного партнера, що вважається однією з головних соціальних функцій вечорниць [18, с. 41].

Звичай парування у вечорничних традиціях українців Молдови. Суголосьні риси на карті української обрядовості

Уперше пісні-парованки виявив молдовський українець Віктор Панько в 1969—1980-х рр. у селах Стурзовка та Дану Глодянського району Молдови. Пісні та спогади старожилів про місцеві вечорниці спонукали дослідника припустити існування тут давнього обряду парування на вечорницях. Наприклад, мешканець Стурзовки Борончук Петро, який одружився зі своєю обраницею після того, як їх спарували на вечорницях, згадує: «Я розкажу, як у нас парують. Так я сидів коло цієї моєї жінки, а хлопці і дівчата кажуть: «Гай, спаруємо Петьку і Таню! Гай, спаруємо!» І починають співати таку пісню «Кочавса крешпіль по сіножати» [33, с. 7].

За словами автора, в межах обрядового комплексу:

1. Усі присутні виконували на вечорницях спеціальну пісню, призначену для тих чи інших парубка і дівчини з апелюванням до їхніх імен з метою парування.

2. Паровані у відповідь на це співали спеціальну пісню вдячності — давали дяка.

3. Якщо паровані через сором'язливість чи з інших причин не бажали давати дяка, присутні хором виконували особливу висміювальну пісню [27, с. 100].

Припущення В. Панька підтвердили і матеріали, які нам вдалося зібрати в різних районах Молдови. На запитання, чи знають про парування дівчини з

хлопцем на вечорницях і чи в них казали «парованки», старші люди часто відповідали ствердно. Наприклад, «Та парували, казали! Спеціально парували! Дзенькували, казали, чи як? Дітей парували, дівок вже великих з парубками» (Николаївка Синжер.) [3, арк. 48]; «Аякже, казали! Я даже помню, шось: «Ой добра мамалига з молоком, Ой добра пара — Аня з Іваном!». Ось так. Шото таке перевертали і парували дівчат. Як дівчині подобалося, то вона сміялася, весела була. А як бувало, дівку парували з якимсь таким старим, поганим, то вона відверталася і була недовольна» (Білявинці Бричан.) [7, арк. 60]. Іноді при цьому інформатори давали критичні оцінки таким паруванням. Напр., «На вечорницях парували! Такі жінки були пожилі, а таке співали, таке дурне, і дітей парували: «Як той голуб за голубкою... Як той Ваньок на капусту воров, Так ту Дуню за погонича наймав [...]» (Николаївка Синжер.).

Правда, терміна парованка, який почув В. Панько у Стурзовці в інших селах нам не вдалося виявити. Неодноразово ми фіксували хіба близькі чи обтічні назви цих пісень: «парувальні», «шо парували». Лише потім, через Інтернет, нам пощастило натрапити на термін «парованки» в інформації про репертуар самодіяльних колективів с. Зелена Чернівецької області. Проте, що це за «зеленицькі парованки», ще потрібно уточнити.

Термін парованка запроваджений і в науковий обіг. Його вже апробував у своїх працях сам В. Панько [27, с. 99—106], а такі авторитетні вчені, як етномузиколог Я. Мироненко та етнолог В. Степанов визнали відкриття парованок важливим науковим внеском Віктора Панька [23, с. 145; 34, с. 8]. Вячеслав Степанов, зокрема, наголосив, що «своєю архаїкою збережені пісні-парованки засвідчують древність проживання на даній території слов'янського населення» [41]. Цим терміном послуговуємося й ми у своїх публікаціях.

Промовисті спогади з різних обстежуваних сіл ми зафіксували про обрядодію давати дяка. Старожили неодноразово зазначали, що в кінці пісні хлопець і дівчина, яких парували, мали подякувати (дзенькувати): «Спеціально парували! Дзенькувати казали, чи як?» (Николаївка, Синжер.); «Дзінкуєм вас, дівчата, цю співаночкою! Ни за то, шо співали, за то, шо з файною дівчиною спарували!»

(Слобода-Кишкеряни) [5, арк. 98]; «*І проспівали це всьо на них та й тоди кажем: «Кажіт «дякувати»!» Хлопець каже «дякувати», а вона не хоче казати. Е-е-е-е, як не хочеш, щяс ми задзінькуєм: «Від керниці до керниці вікопані очі, Та Марія з тов Іваном ходят біз сорочьки!» І сміємоси вже з них!»* (Слобода-Кишкеряни) [5, арк. 104]. Якщо хлопець чи дівчина були невдоволені, то їх висміювали спеціальною присоромлюваною пісенькою.

Судячи з відомостей В. Панька, до звичаю *парування* навіть у ХХ ст. ставились ще досить серйозно, вважаючи, очевидно, його своєрідним громадським дозволом на ближчі стосунки закоханих, які вже мали право починати публічно зустрічатися. Виходячи з відомих гіпотез Ф. Вовка, М. Грушевського [11, с. 228; 14, с. 283—286] про первісні шлюбні функції парубочих та дівочих громад, можемо хіба припустити, що вечорничний обряд *парування* та супровідні до нього *пісні-парованки* — це дуже давній — дохристиянський — рудимент формування міжстатевих відносин. Наші матеріали, зібрані приблизно через тридцять років після В. Панька, вказують переважно на жартівливо-розважальний характер таких *парувань*.

Парованки як окрема обрядова група пісень — не відомі на основному українському масиві. Не виявлено в Україні й самого вечорничного обряду *парування*. Та промовисті спорідненості з ним простежуємо неодноразово у різних формах. Передусім, звернемо увагу на вуличні та вечорничні переспіви молоді кінця ХІХ ст. зі Слобожанщини. Там дівчата приспівували хлопцям, називаючи імена «хто яку любе», а також виконували різні жартівливі пісні — «дівчата на хлопців, а хлопці на дівчат» [10, с. 210]. Більшість із цих пісень мали *парувальний* характер (з підставленням імен хлопця і дівчини), а деякі [10, с. 211—213] виявляються навіть близькими варіантами до парованок з Молдови.

Парувальні пісні співали і під час звичаю «водіння козла», який, як знаємо, на Слобожанщині побутував на Масляну. Як пояснив Д. Дикарев, «з усеїдної неділі дівчата й молоді жінки щодня «козла водять» [...]. Ідуть вони по слободі та співають. Саме перву хлопцям приспівують та дівчатам, що на вечорницях умісті сплять» [10, с. 225—226].

Весняні переспіви молоді побутували ще в першій половині ХХ ст. у деяких селах Опілля — їх

влаштували під час Великого посту. У с. Звенигород та Глуховичі на Львівщині ці переспіви називали «озелени». У ході озелен спочатку переспівувались два дівочі гурти з різних кутків села пісню «Ой летіла озелена та й на землю впала». Цю пісню, де треба було підставляти ім'я дівчини з протилежного гурту, два хори співали по чергово щораз спочатку, називаючи усіх дівчат. Далі до переспівів долучалися хлопці з дошкульними співанками в бік дівчат, тим самим вносили інтригу та спонукали їх гідно відповісти [37, с. 348].

Спорідненість до переспівів між дівчатами і хлопцями та до обрядодії з вечорничного *парування давати дяка* спостерігаємо в ході купальської *гри* «*спасибі*», зафіксованій на Східному Поділлі (Вінничина). Ось як описав цю гру дослідник купальської обрядовості Юрій Климець. «Гурт парубків громадився окремо від дівчат і молодичь, які, заздалегідь обравши конкретні «об'єкти» сватання, співали:

*Летіли гуси рядом, рядом,
Вдарили дзвони разом, разом.
Ідіть, дівчата, дивитися,
Як буде Петро женитися.
Він буде брати вірмяночку —
Туо дівчину Ганну-паняночку.*

Закінчивши співати, парубка Петра хором запитували: «Є спасибі, чи нема?». Стверджувальна відповідь зобов'язувала хлопця підійти до дівчини, поцілувати і бути з нею разом упродовж усього вечора, а заперечувальна ж, мовчанка каралася такими в'їдливими *глузуваннями*:

*А спасибі нема, сич і сова,
На пеньочку сиділа, рябу суку доїла.
Надоїла молока, напоїла Петра-козака* [19, с. 73].

Чіткі паралелі до вечорничних *парувань* у Бессарабії та до наведеного купальського звичаю зі Східного Поділля вбачаємо в гаївках із вибором пари, що найбільше побутували на Західному Поділлі та Опіллі, які ще в середині ХХ ст. сприймали як своєрідну санкцію сільської громади на подальші взаємини закоханих та на їх майбутній шлюб [39, с. 19—20]. І в купальських, і в гаївкових паралелях присоромлювальну чи покаральну функцію виконують жартівливо-сатиричні короткі пісні у випадку відмови одного з учасників пари «дякувати» й цілувати обраного).

Певні спорідненості з парованками та звичаєм парування вбачаємо і в романських народів, зокрема, в угорців, в яких в кінці XIX — на початку XX ст. було прийнято біля купальського вогню лаштувати пари під супровід пісні хору, в якій називались імена хлопців і дівчат цих пар [15, с. 166].

Пісні-парованки в системі українського фольклору: поетичний аспект

У ході наших досліджень вдалося виявити 18 пісень-парованок, що разом із варіантами складають 26 текстів. Ці пісні записані у 13 селах шести районів: сс. Стурзовка, Дану Глодяньського р-ну; сс. Білявинці, Верхні Халахори Бричанського р-ну; сс. Проскураїни, Лупарія, Малиновське Ришканського р-ну; сс. Стара Таура, Слобода-Кишкеряни, Николаївка Синжерейського р-ну; сс. Марамонівка, Чапаївка Дрокіївського р-ну; с. Кодряни Окницького р-ну — отожд островцями майже рівномірно покривають карту півночі Молдови.

Репертуар пісень-парованок об'єднує твори з парувальним змістом, що в наш час прочитуються як жартівливо-залицяльні — з називанням імен хлопця і дівчини та з яскравою еротично-шлюбною символікою. Спільність творів цього репертуару з українською фольклорною традицією вбачаємо в його обрядових функціях, контекстах, наспівах, поетичних текстах, мотивах, образах. За типами наспівів парованки найчастіше суголосні з гаївками та купальськими піснями. Парованка «Кочався крешпіль по сіножати» зі с. Стурзовка має маланковий наспів [22, с. 24].

Структурно-семантичні особливості

Найбільшу близькість на структурно-семантичному рівні вбачаємо між піснями-парованками з Молдови та багатим пісенним матеріалом із вечорниць та вулиці, який записав у кінці XIX ст. Митрофан Дикарив у своїй рідній слободі Борисівці Валуйського повіту на Слобожанщині [10, с. 210]. Ці пісні, які збирач подав після описаного звичаю місцевих вечорниць, він означив за змістом як «про любов» і за формою як «приспівки», пояснюючи: «Приспівують хлопцям дівчата, хто яку любе, і співають тут різні укоризні пісні дівчата на хлопців, а хлопці на дівчат» [10, с. 210]. Із наведених 40 текстів рівно

половина — з називанням імен хлопця і дівчини (хлопців і дівчат), які є (чи можуть бути) парою (парами). У деяких творах парувальна семантика цілком прозора й очевидна: «Хорошенький мальчик то ж Кузьмірка [...] Яка ж йому дівочка? — То ж Варечка» або «Шо Степанко, шо Варечка — Любимая пара» [10, с. 212]. Ці записи потребують спеціального розгляду щодо поетичного багатства та специфіки. Тут зазначимо лише ті риси, що єднають із молдовськими парованками.

У багатьох текстах домінує традиційна любовно-еротична символіка, за якою закодовані інтимні дії об'єктів — хлопця і дівчини. Наприклад, «А хто ж тую стежичку, хто цю дорожичку дуже удоптав?», «Унадився паниченько на вороному кониченьку та й витоптав льон», «Сірі гуси гречку поїли» тощо. Такі поетичні інакомовлення, що є характерною рисою традиційної поезії кохання українців, очевидно, є відголосками первісних матримоніальних ритуально-магічних дій. У деяких інших текстах — замість поетичних інакомовлень маємо вже неприховані натяки чи вказівки на інтимні стосунки пари, як-от: «А хто бачив, а хто чув, хто в Воришки сю ніч був? — Були в неї паничі, та згоріло три свічі, а четвертий каганець, ой Архипко молодець» або «Ни тупай, ни тупай, Іванко, ногою, ни ляже, ни ляже Васичка с тобою» тощо [10, с. 212]. Це засвідчує динаміку вечорничної поезії в напрямку затрачання традиційних символічних текстів та заміни їх більш зрозумілими для виконавців засобами безпосереднього зображення дійсності.

Щодо композиційної форми, то переважно тексти зі слободи Борисівки досить лаконічні — 4—8 рядків, побудовані на поетичному паралелізмі, зі слабо проявленими здатностями до розгортання сюжетів, мотивів. Такі формальні риси притаманні передусім власне обрядовим пісням. З чого припускаємо, що вечорничні тексти з Борисівки первісно могли бути пов'язані з обрядодіями. Правда, декілька текстів, напр., «Йа за нашим садом», «Ой чириз тин стежичка», «Під панським двором» мають розгорнутішу форму, в першому тексті — наявний довгий приспів, у другому та третьому — простежується контамінація декількох мотивів. Здатність до такого подовження текстів розглядаємо передусім як вияв творчих модифікацій.

Друга половина записів зі слободи Борисівки — це відомі в українській пісенній традиції жартівливі пісні-дотинки (кпини), що теж тісно уплетені в обрядову традицію українців та поширилися і в не-обрядових сферах. Вони виконуються як переспіви дівочого та парубочого гуртів та в багатьох рисах суголосні з галицькими жартівливими гаївками чи східноукраїнськими купальськими перекорами. Основною їх рисою є протиставлення *краси* та *гідності* свого гурту щодо *потворності* та *мізерності* представників протилежного гурту. Напр., «На дівчат — роста, / На хлопців — короста»; «Ой з-за макумаку / Показала дівкам коза ср...у. Дівки думали, капиця, / Начали Богу молицьця» тощо.

У контексті цих записів з кінця ХІХ ст. зі слободи Борисівки розуміємо, що й пісні-парованки з Молдови в позаминулому столітті були значно багатшими кількісно, образно, особливими щодо форми. Та те, що ми зафіксувати в наш час, є лише залишками, які затрималися в традиції переважно завдяки переосмисленню змісту та функцій. Частина текстів, з пасивного репертуару, записаних як згадка про давно минулий обряд парування, має близьку структурно-змістову фактуру, символічну систему, коротку форму, побудовану на паралелізмі, як і в попередньо розглянутій групі вечорничних пісень зі Слобожанщини. Інші пісні-парованки, які ми виявили в активному репертуарі українців Молдови, наприклад, як необрядові жартівливі пісні чи пісні для дітей, здебільшого мають здатність до розгортання композиції та мотивів у загальному руслі загальнонаціональної народнопісенної традиції.

Мотивно-образна канва

У досліджуваних піснях можна виділити такі домінуючі (сюжетотворчі) мотиви:

- а) *три хлопці і три дівчини (хлопець і дівчина) як три місяці й три зірки (місяць і зірка)*;
- б) *дівчина надає перевагу своєму милому з-посеред багатьох парубків*;
- в) *хлопець, який зустрічається з дівчиною, задобрює її гостинцями або дарує гроші для купівлі весільних атрибутів чи ін.*;
- г) *мати (батьки) запрошує (-ють) майбутнього (-ю) зятя (невістку) до хати*;
- д) *хлопець з коня впав — дівчина його підводить (приводить додому)*;

- е) *дівчина впала в воду*;
- є) *хлопець, якого спарували з дівчиною, ночує в неї*;
- ж) *дякування хлопця (дівчини) за те, що спарували*;
- з) *присоромлювання спарованих, які не дякують*.

Такі мотиви (чи їх близькі варіанти) в більшій-меншій мірі притаманні різним жанрам української обрядової або необрядової пісенності. Передусім мотиви *а-г* характерні для багатьох обрядових пісень — гаївок, купальських, весільних. Та й самі тексти з цими мотивами — не раз дуже близькі, незважаючи на різний обрядовий контекст. Наприклад, пісня-парованка «*За вішньовим садом три місяці рядом*» про трьох хлопців і трьох дівчат, названих на імена, в образах трьох місяців та трьох зірниць — широко відома в українській традиції, зокрема як купальська [36, с. 104; 31, с. 101], як масленична [30, с. 27—28], вечорнично-вулична [10, с. 210], родинно-побутова [32, с. 98]. А парованка «*Як та роза папірова*» про задобрювання дівчини грішми своїм текстом нагадує гаївку з Опілля [1, арк. 57—58]. Мотив про надання переваги милому (*б*), як то в парованках «*Кучерява вешня*», «*Попід гай, попід гай, та й попід то терня*», широко відомий у щедрівковій традиції українців, а також притаманний і весняним, купальським, весільним та іншим пісенним жанрам, у яких домінує еротично-шлюбна семантика.

Таким же поширеним в українській пісенній традиції є й мотив про запросини майбутнього зятя (невістки) до хати (*г*). Він об'єктивізується у трьох парованках. Передусім звернемо увагу на пісню «*Через сад-виноград прорубана фоса*». Образ «прорубаної фоси» (канава, рів) в саді-винограді символізує з'єднання двох закоханих, водночас містить, очевидно, й еротичну конотацію за аналогією до згадуваної «удоптаної стежечки». Ця парованка записана у с. Чапаївка, с. Лупарія та с. Дану у близьких варіантах. У них розповідається, як дівчину, названу на певне ім'я, що прибігла до хлопця (ім'я), батьки кличуть невісткою та запрошують до хати. Аналогічні тексти та наспіви знаходимо у відомих записках гаївок [12, с. 214—215] та весільної пісні [13, с. 175] з Львівщини. Близькими за змістом є й інші дві парованки «Берегом, берегом, бережиною»

та «Кучерява вешня», в яких у такий самий спосіб оспівують вже не дівчину, а хлопця.

Цікавими є мотиви *д-е*, які яскраво виражають еротичне начало в українській поезії кохання. Але виявити суголосні втілення цих мотивів у інших обрядових пісенних групах не так легко. Мотив *хлопець з коня впав* — дівчина його підводить розгортається у двох парованках «*На горбочку дощик спав*» та «*Ой гай, гай, зашумів гай*». За вислідами польського дослідника Є. Бартмінського, кінь у слов'янській поезії уособлює біологічну чоловічу силу, яка, звичайно, ніколи не полишає коханого [9, с. 454—456]. Найчастіше в українських піснях вживаються формули еротичного змісту «напувати коня», «випасати коня», «грати конем» тощо. «Падати з коня» — нечастий вислів, який, на нашу думку, в контексті парувального звичаю може означати нереалізовану чоловічу силу, яка буде належно поцінована дівчиною-обраницею, як це впливає з пісенних рядків:

*На горбочку дощик спав,
Як той Андрей з коня впав [...]
Ой він впав та й лежить,
Ніхто його ни держит.
Ой прибігла тота Ганя,
За рученьку підняла, [...]
Й додомочку й повела* (Стурзовка) [2, арк. 16].

Аналогічна символіка об'єктивізується в мотиві *дівчина падає в воду* в парованці «*Ой з вишні та й на колоду*».

Мотив *хлопець ночеє в коханої дівчини нерідко* трапляється в українській традиційній пісенності. У різних жанрах він виражає свої символічні конотації: у весільних піснях — шлюбні, у весняних, купальських піснях — еротично-залицяльні, що сприймаються з відтінком обрядового сміху, в необрядових піснях — часто з дидактичними нотками застереження. У парованках, як й у весільних піснях, цей мотив належить до власне обрядових, сприймається як логічне продовження звичаю парування, як своєрідний натяк-санкція на подільші інтимні дії спарованих:

*Пара чи не пара, мусим парувати,
Ой той Коля у Валюсі буде ночувати.
Першу нічку на припічку, а другу на лавці,
Третю нічку у садочку —
у тім барвіночку* (Кодряни) [3, арк. 112].

У текстах парованок знаходимо яскраву еротичну символіку, скеровану передусім на вираження очікуваної інтимної близькості закоханих. У наведеному прикладі з парованки «*Ой летіла пава*» — це мотив *ночівлі у садочку, у тім барвіночку*. Уточнення «у тім» якраз позначає образ барвіночка як інакомовний — тілесний. Знаками уже здійсненої інтимної близькості закоханих, трижності через втрату їх цнотливості можна вважати образ *чорного диму*, який *закурився з нової хати* (вар. з нової бочки).

У парованці «*Де ти, дубе, ріс, ріс, що не розвивався*» сюжетотворчий мотив *ночівлі хлопця в дівчини, з якою спарували*, набуває усієї символічної повноти завдяки почерговому розгортанню підмотивів-образів а) *хлопець як дуб*; б) *три ночівлі в дівчини, з яких очікувана третя* — в *садочку, на тім білиночку*; в) *курява диму* та, нарешті, г) *плакання дівчини «з темнької ночки»*. Плач дівчини можна трактувати не лише як розпач через втрату цноти, як прощання з дівочістю, а й як сум через невідворотне полишення дому батьків та перехід «в нову хату» чоловіка.

*Де ж ти, дубе, ріс, ріс, що не розвивався?
Де ж ти, Ваня, начував, що не роззувався?
А я в лісі ріс, ріс, та ще й зима була,
А я в Мані начував, сама дома була.
Першу нічку на припічку, другу на лавочці,
Третю нічку йа в садочку на тім білиночку.
Закуривси чорний дим йа з нової хати,
Заплакала ж тота Маня ни з думкі, ні з гадки.
Закуривси чорний дим йа з нової бочки,
Заплакала ж тота Маня з темнької ночки*
(Малиновське) [2, арк. 36].

Зауважмо, що частина текстів пісень-парованок не має близьких аналогій з іншими жанрами народнопісенної традиції. Але з останніми їх єднає схожість знакових мотивів, образів-символів, етичних формул. Таким є, зокрема, мотив-образ *пави, що впала як знак зустрічі чи парування закоханих*. Наприклад, гайвка «*Ой летіла пава*» зі Східного Поділля (с. Сивороги Хмельн. обл.) має зачин:

*Надлітла пава, серед села впала,
Там молода дівчина кутаси в'язала.
Нав'язала ж вона двацять чотири гудзі,
Обіцяв їй [якийсь там ...ім'я хлопця]
корець кукурудзи... (Сивороги) [4, арк. 19].*

Схожий зачин має й парованка зі с. Марамонівки, правда, в ній образ пави маркує не лише дівчину на порі, яка зустрінеться з милим, а підводить до власне обрядового мотиву *парування*:

*Ой летіла пави, на ворота впала,
Шо та Ліда, то той Вітя — вони собі пара.
Хоть пара, хоть не пара — мусить бути пара,
Бо та Ліда Вітьови баює засукала...*

(Марамонівка) [5, арк. 106].

Так само можна прокинути міжжанрові паралелі до вже згаданого мотиву-образу *куряви, диму*. У весняних переспівах із Львівщини знаходимо: «Ой звідкі сі закурило, як не з-піді Львова, Чия дівка напереді, як не Мартинова» або «Гері дрова, гіркий дим, Там завісивсі Наконечний син, та за яку причину? — За Ягідівичу дівчину» [1, арк. 63, 70]. Якщо в цих гаївках *курява, дим* — лише підводять уяву до можливого *парування* дівчини та хлопця, то в піснях-парованках (зокрема див. попередньо), таке *парування* вже сприймається як доконаний акт.

Два мотиви пісень-парованок ж-з пояснюють вузькі обрядодії вечорничного *парування* — «давати дяка» та «покарання тих, хто не дає дяка». Якщо мотив ж) притаманний тільки для парованок:

*Дзінькуєм вас, дівчата,
Цєю співаночкою!
Ни за то, шо співали,
За то, шо з файною дівчиною спарували!*
(Верхні Халахори) [7, арк. 16],

то мотив з) складає підвид широко відомих в українській народнопісенній традиції жартівливих пісень-дотинок. Наприклад, «*З того кута на сей кут жаба перелізла, хто не дає дяка — голова облізла*» містить один із притаманних для української обрядової сміхової традиції тваринних образів «пса», «суки»; «жаби». Структура тексту із зачином «*З того кута на сей кут*» теж широко вживана в обрядових піснях. Або: «*Від керниці до керниці вікопани очі, Та Марія з тов Іваном ходят біз сорочьки!*» — використано обрядове оголення висміюваних осіб. Примітно, що образи двох сполучених водних джерел — *керниць (очі* — тут явне перекручення від мало зрозумілого в Бессарабії галицького слова *фоса* — канава) — промовистий символ *парування*. Порівняймо з гаївкою із Львівщини:

«*Від Кута до Кісіле викопана фоса, Прилетіла Марусенька до Кісіле боса*» [25, с. 61]. Такі мотивно-образні та формульні паралелі парованок і гаївок свідчать про єдине русло їх творення, а семантичні нюанси вказують на подальше пристосування до того чи іншого обрядового контексту, набуття своїх обрядових функцій.

Таким чином, на структурно-семантичному та мотивно-образному рівнях ми простежили виразні спільності парованок з іншими жанрами української пісенності кохання. Водночас слід зауважити, що аналогічні пісні з домінуючими мотивами *парування* не виявлені у пісенному фольклорі молдован. Там, як відомо, взагалі відсутні або дуже слабо представлені (і то під впливом сусідньої української традиції) основні обрядові жанри поезії кохання, такі, як веснянки, купальські та весільні пісні [41; 24].

Місце парованки «Кочався крешпіль по сіножати» у фольклорній системі

Глибше проникнемо в життя одного поетичного тексту. Парованка «*Кочався крешпіль по сіножати*», що побутує у с. Стурзовка, не виявлена у близьких варіантах ні в селах Молдови, ні в Україні. Водночас у Стурзовці ця пісня до середини ХХ ст. функціонувала як супровід до вечорничного звичаю *парування*, а пізніше як необрядова пісня, що взаємодоповнює місцеві легенди про «крешпіль» — повій, перекотиполе [33, с. 31]. Існує дві легенди, в яких на різному сюжетному тлі крешпіль є свідком (символом) драматичних стосунків чоловіка і жінки (хлопця і дівчини) у розпалі літа (в Петрівку). Записано два варіанти парованки від різних виконавців у різний час з деякими відмінностями у тексті. Отже, у с. Стурзовка пісня «*Кочався крешпіль по сіножати*» тісно ув'язана у фольклорну традицію села.

Твір складають дві контаміновані частини. Перша — із зачином:

*Кочався крешпіль по сіножати,
Фалився Андрей ту Ганю брати*

називає імена хлопця і дівчини та повідомляє про наміри хлопця одружитися зі своєю обраницею. Відповідно до цих намірів хлопець застерігає її від любовців з іншими, погрожуючи биттям:

*Фалився брати, фалився бити:
— Покинь ти, Ганю, других любити.
— Ой ни покину, бо ще ж ни твоя,
Тогда покину, як буду твоя [2, арк. 18].*

Зважаючи на те, що у с. Стурзовка були записані перекази про можливі досить фривольні стосунки дівчат і хлопців на вечорницях, які в давнину іноді навіть завершувалися «колективним сном» [2, арк. 31], мотиви застереження дівчини від вільних стосунків з парубками та надання переваги тільки одному можуть бути відголосками якихось давніх передшлюбних санкцій на інтимну близькість дівчини з хлопцем, лише після дотримання яких закохані вважалися парою. Суголосні мотиви із близьким зачином:

*Котиться кришталь по сіножати,
Хочет лященко русоньку взяти*

знаходимо у пісні з польського рукописного збірника XVIII ст., де також слідує поетичні натяки на інтимну близькість із втратою дівочої цноти:

*Летіли гуси з білої Русі,
Ой замутили воду Марусі.*

Зачин «Котиться кришталь по сіножати» виявлений і в записі З. Доленги-Ходаковського у купальській пісні з жартівливим сюжетом про сватання «рудобрової» дочки за великий посаг [36, с. 113].

Друга частина пісні зі Стурзовки більш прозора натякає на інтимні стосунки парованих хлопця і дівчини мовою поетичних символів:

*Ой там за лісом, за лісочками,
Сидит простеля з подушечками.
Ой ти, простельо, спустися нижче,
А ти, Андрею, присунься ближче... [2, арк. 18].*

Простеля з подушечками тут виступає відвертим знаком тілесної близькості. Таку ж чітку конотацію містить символічний образ *шершня* у пісні зі згаданого рукописного збірника:

*Ой мати, мати, шершень у хаті,
Як гудить, так будить, не дає спати... [16, с. 252].*

Образ *простелі з подушечками* близький також і до образу «колисонки на шнурку» в купальських піснях, виявлених на Волині та Поділлі [21, с. 26; 31, с. 90]. Таким чином, аналізована парованка зі с. Стурзовки, хоч і неповторна у локальному вияві, та своєю

поетикою близько споріднена з піснями шлюбної семантики у загальнонаціональній традиції.

* * *

Отож, розглянувши пісні-парованки українців Молдови в різних аспектах під мікро- та макро-видноколом, підходимо до таких узагальнень. Досліджувані пісні-парованки виявляються як цілісна обрядова група зимового циклу бессарабських українців та є самобутнім утворенням їхньої локально-регіональної обрядової традиції з епіцентром на півночі сучасної Молдови. Цей локально-регіональний пісеннообрядовий артефакт водночас не виходить за українські межі — не має виявлених виразних аналогів у сусіднього молдовського народу. Пісні-парованки в багатьох характеристиках (передусім поетичних) тісно пов'язані з різними жанровими групами українського пісенного обрядового і необрядового фольклору, передусім часто дублюють відомі в Україні гаївки, купальські пісні. На основі проаналізованого матеріалу логічним може бути припущення, що пісні парувального змісту, які на певному етапі розвитку народного світогляду розсіялися по різних жанрах українського пісенного фольклору, в давнину виконували основну шлюбну функцію — давали громадську санкцію на створення молодої пари. Найдовше з цією функцією парувальні пісні затрималися у зоні консервації української етнокультури, якою є північні райони Молдови.

1. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 244.
2. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 524.
3. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 543.
4. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 543 А.
5. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 567.
6. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 569.
7. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 582.
8. Архів ІН НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 597.
9. *Бартминський Е.* «Ясь коней поил»: наблюдения над стилем народной любовной поэзии / Е. Бартминь-

- ський // Бартми́ньский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике. — М., 2005. — С. 454—456.
10. Вечорниці в слоб. Борисівці, Валуйського пов. / М. Дикарев // Матеріали до української етнології. — Т. 18. — Львів, 1918. — С. 210—226. — (Дикарев М. Збірки сільської молодіжи на Україні).
  11. *Вовк Ф.* Студії з української етнографії та антропології / Ф. Вовк. — К. : Мистецтво, 1995. — 336 с.
  12. Гаївки / зібрав В. Гнатюк // Матеріали до української етнології. — Львів, 1909. — 267 с.
  13. Галицько-руські народні пісні з мелодіями / зібрав у с. Ходовичах І. Колесса // Етнографічний збірник. — Львів, 1902. — Т. XI. — С. 75.
  14. *Грушевський М.* Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / М. Грушевський. — Т. I. — К. : Либідь, 1993. — 392 с.
  15. *Деметер Т.* Венгры / Т. Деметер // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Летне-осенние праздники. — М., 1978. — С. 160—167.
  16. Жартівливі пісні: родинно-побутові / упоряд. О. Дей, М. Марченко (тексти), А. Гуменюк (мел.). — К. : Наукова думка, 1967. — 800 с.
  17. *Завойчинський В.* Селение Ленковцы Хотинского уезда: историко-статистическое описание. Религиозное состояние и суевья / В. Завойчинський // Кишиневские епархиальные ведомости. — 1880. — № 15. — С. 640—653.
  18. *Ігнатенко І.* Дошлюбне спілкування української молоді / І. Ігнатенко // Народна культура українців: життєвий цикл людини. — Т. 2. Молодь. Молодість. Молодіжна субкультура / наук. ред. М. Гримич. — К. : Дуліби, 2010. — С. 40—55.
  19. *Климець Ю.Д.* Купальська обрядовість на Україні / Ю.Климець; АН УРСР, ІМФЕ ім. М.Т.Рильського. — К. : Наукова думка, 1990. — 144 с.
  20. *Купчанко Г.* Сборник песен Буковинского народа / Г. Купчанко // Записки Юго-Западного Отдела имперского русского географического общества. — Т. II (1874). — К., 1875. — С. 289—600.
  21. *Леся Українка.* Записи народної творчості: пісні, записані з голосу Лесі Українки / упоряд. та прим. О. Дея та С. Грици // Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. — Т. IX. — 432 с.
  22. *Мироненко Я.* Особливості музичного фольклору села Стурзовка / Ярослав Мироненко // Співає Стурзовка: збірка українського та молдавського фольклору с. Стурзовка Глоденського району Молдови / упоряд. К. Попович. — Кишинів, 1995. — С. 22—24.
  23. *Мироненко Я.П.* Рецензия / Я. Мироненко // Панько В. Песенний фольклор українців Севера Республіки Молдова. — Кишинев : Штиинца, 2009. — С. 145—146.
  24. *Мироненко Я.П.* Молдавско-украинские связи в музыкальном фольклоре: история и современность / Я. Мироненко. — Кишинев : Штиинца, 1988. — 142 с.
  25. Народна пісенність підльвівської Звенигородщини / запис. та упоряд. О. Харчишин. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2005. — 352 с.
  26. *Нестеровский П.А.* Бессарабские русины : историко-этнографический очерк / П. Нестеровский. — Варшава, 1905. — 176 с.
  27. *Панько В.* Песенный фольклор украинцев Севера Республики Молдова. Календарная и обрядовая поэзия / В. Панько. — Кишинев, 2009. — 156 с.
  28. *Пастух Н.* Традиційний фольклор українців північної Молдови: актуальність та специфіка дослідження / Н. Пастух, О. Харчишин // Народна творчість та етнографія. — 2009. — № 2. — С. 40—46.
  29. *Пастух Н.* Український фольклор як чинник етнічної ідентичності українців Республіки Молдова / Н. Пастух, О. Харчишин // Народознавчі зошити. — 2011. — № 3 (99). — С. 391—401.
  30. Пісенний фольклор Харківщини у записах 1979—1983 рр. / збір., упоряд. і транскр. О. Щетинський. — Харків : Акта, 2007. — 152 с.
  31. Пісні Поділля: записи Насті Присяжнюк в селі Подгребичі 1920—1970-ті рр. / упоряд. С. Мишанич. — К. : Наукова думка, 1976. — 524 с.
  32. Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра / упоряд., передм. та прим. Ю. Юзвенко, М. Яценка. — К. : Наукова думка, 1965. — 810 с.
  33. Співає Стурзовка: збірка українського та молдавського фольклору с. Стурзовка Глоденського району Молдови / упоряд. К. Попович (тексти), Я. Мироненко (мел.), В. Панько (збирач). — Кишинів : АН Республіки Молдова, Інститут національних меншин, 1995. — 182 с.
  34. *Степанов В.* Українцы Молдовы: динамика этнической и гражданской идентичностей (1985—2005 гг.) : автореф. дис. ... докт. хабилитат истории : спец. 07.00.07 «Этнология» / В. Степанов. — Кишинев, 2008. — 34 с.
  35. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-западный отдел: материалы и исследования / собр. П. Чубинский. — Т. III. Народный дневник / ред. Н.И. Костомаров. — С.-Петербург, 1872. — 488 с.
  36. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходалковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся) / упоряд., текстол. інтерп. і комен. О. Дея. — К. : Наукова думка, 1974. — 784 с.
  37. *Харчишин О.* Архаїчні елементи в гаївковій традиції околиці Звенигорода на Львівщині / О. Харчишин // Народознавчі зошити. — 1995. — № 6. — С. 347—351.
  38. *Харчишин О.* Колядки українців Молдови в системі української уснонародної традиції / О. Харчишин // Традиційна культура діаспори : збірка наук. праць. — Одеса : КП ОМД, 2012. — С. 442—448.

39. Харчишин О. Народнопісенна традиція Звенигорода та його довкілля / О. Харчишин // Народна пісенність підльвівської Звенигородщини / упоряд. О. Харчишин. — Львів : ІН НАН України, 2005. — С. 8—31.
40. Чеховський І. Дохристиянські витоки і слов'янські паралелі шлюбної обрядовості молдован Верхнього Попруття / І. Чеховський, А. Мойсей. — Чернівці : Рута, 1998. — 71 с.
41. Folclor muzical din Moldova. — Chisinau, 1997.
42. Степанов В. Развитие исследовательской работы в системе АН Молдовы, способствующей поддержке и развитию этнической идентичности украинцев Республики / В. Степанов // www.nbuv.gov.ua/portal/soc...1/Stepanov.pdf.

Olha Kharchyshyn

ON ST. ANDREW'S EVE PAIRING SONGS
BY UKRAINIANS OF NORTHERN MOLDOVA:
LOCAL, REGIONAL AND NATIONAL
CONTENTS

On the ground of her own folklore records made along Northern Moldavian lands the author has explained some features

of ritual semantics, functioning as well as poetic order of pairing songs within the framework of less-known St. Andrew's Eve ceremony of matching. So local as regional specificity of those songs and their connections with all-Ukrainian system of folklore have been traced.

Keywords: a pairing song, Ukrainians of North Moldova, tradition, ritual, poetics.

Ольга Харчишин

ВЕЧЕРНИЧНЫЕ ПЕСНИ-ПАРОВАНКИ
УКРАИНЦЕВ СЕВЕРА МОЛДОВЫ:
ЛОКАЛЬНОЕ, РЕГИОНАЛЬНОЕ,
ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЕ

На базе собственных экспедиционных записей фольклора с северных районов Молдовы освещено обрядовую семантику, функции и поэтику песен-парованок в контексте малоизвестного вечерничного обряда «парування». Прослежено локально-региональную специфику этих песен и их связи с общенациональной фольклорной системой украинцев.

Ключевые слова: песня-парованка, вечерницы, украинцы севера Молдовы, традиция, обряд, поэтика.